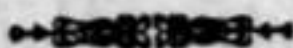

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΡΩΤΗ, ΗΡΩΙΚΗ.

ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΚΑΘΟΔΟΥ ΤΩΝ ΗΡΑΚΛΕΙΔΩΝ, 1104, π. Χ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Κοινωνικὸς χαρακτήρ τῆς ἐποχῆς.

ΕΚΤΟΣ τῶν σπανιωτάτων παραδόσεων περὶ τῆς παναρχαίου ἀγρίας καταστάσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, καὶ ἴσως τινῶν ἀμυδρῶν νύξεων παρὰ ποιηταῖς, ὡς παρ' Ὀμήρῳ, περιγράφοντι τὴν δίαιταν τῶν Κυκλώπων, πᾶσαι αἱ λοιπαὶ μαρτυρίαι ἀναβαίνουνσι μέχρι χρόνων καθ' οὓς φαίνονται οἱ Ἕλληνες ἐν κοινωνίᾳ ἤδη βιοῦντες, πολιτισμοῦ μετέχοντες, καὶ ἐν πολιτικῷ διατελοῦντες ὀργανισμῷ. Ἀλλ' ὁ πολιτισμὸς τῆς ἀρχαιοτάτης ταύτης ἐποχῆς ἦν ἀρρύθμιστος καὶ ἀγροῖκος· ἐν αὐτῷ, τοῦ δικαίου ἐπεκράτει ἡ βία, καὶ ἡ ὕλη ἐπεκράτει τοῦ πνεύματος. Μεταξὺ πόλεων καὶ λαῶν πόλεμος ἦν ὁ κανὼν, καὶ εἰρήνη ἦν ἡ ἐξαίρεσις. Ἡ Ἑλλὰς πᾶσα ἦν ἀνάστατος καὶ ἐσιδηροφόρει, καὶ ἡ σωματικὴ ῥώμη ἦν ἡ μόνη ὁδηγοῦσα εἰς δόξαν. Ὁ μὴ ἔχων τέρατα καὶ κακούργους νὰ ἐξολοθρεύσῃ, ἔστρεφεν ἀπροκλήτως πολλάκις τὰ ὄπλα του κατὰ τῶν γειτόνων, θη-

ρευων φήμην καὶ λάφυρα, καὶ ἂν διέπρεπεν ἐπ' ἀνδρεία,
ἐκπύττετο ἥρως.

Ὁ δὲ πολιτικὸς τῶν τότε χρόνων ὀργανισμὸς μετεῖχε
τοῦ πατριαρχικοῦ χαρακτήρος, ὅστις ἀρμόζει μάλιστα
εἰς κοινωνίας ἄρτι ἐξερχομένας τῆς φυσικῆς καταστά-
σεως. Ὁ διαδοχικὸς Ἄναξ ἦν ἡ ἐθεωρεῖτο ὁ γενάρχης
τοῦ λαοῦ του, αὐτὸς ἐκ Διὸς καταγόμενος, καὶ παρὰ
Διὸς δεξάμενος τὸ σκῆπτρον· μετὰ πάσης τῆς ἀπο-
λύτου αὐτοῦ ἐξουσίας, τῆς τε πολιτικῆς, τῆς στρατιω-
τικῆς καὶ τῆς θρησκευτικῆς, συνεκέντρον ἐν ἑαυτῷ πᾶσαν
τὴν ἐθνικὴν ὑπαρξιν, καὶ ἀπερρόφα πᾶσαν τῶν λοιπῶν
τὴν ἀτομικότητα. Αὐτοῦ ἡ ἀνδρεία ἀντήχει, αὐτὸς ἦν ὁ
ἥρως, καὶ αὐτὸν ἔψαλλον τὰ ἔπη τοῦ ποιητοῦ.

Ἐφθانون δὲ πολλάκις οἱ Ἄνακτες, διὰ κατακτῆσεων
ἢ δι' ἐπιβροῆς, εἰς μεγάλην δύναμιν, ὥς ὁ εὐρυκρείων
Ἀγαμέμνων, ὁ πολλῇσι νήσῃσι καὶ Ἀργεῖ
παντὶ ἀνάσσων, καὶ ἀναλόγως τῆς ἰσχύος καὶ
τῆς ἀνωτάτης θέσεως αὐτῶν, ἀνέπτυσσον ἐν τοῖς ἰδίοις
οἴκοις πολλὴν καὶ ἐπιδεικτικὴν πολυτέλειαν, καὶ πλοῦ-
τον ἐκτῶντο πρὸς τοὺς καιροὺς οὐ μικρὸν ἀπὸ τε τῶν
λαφύρων τῶν ἡττωμένων, ἀ

ρακτὴρ ἦν καθαρῶς ἐπικός, μεγαλοπρεπὴς ἀφήγησις τῶν ἐξωτερικῶν συμβάντων, μεγαλοφυὴς περιγραφή τῶν ταῖς αἰσθήσεσιν ὑποπιπτόντων ἀντικειμένων, οὐχὶ δ' ἐκφρασις τῶν ἐξ ὑποκειμένου ἐνδομύχων ἀντιλήψεων ἢ διαπλάσεων τῆς ψυχῆς. Ὁ Ὅμηρος εἶναι τὸ μαγικὸν κάτοπτρον, οὐχὶ ὁ δημιουργὸς τῆς κοινωνίας καὶ τῶν ἔργων ἃ περιγράφει.

Ἐθνογραφικῶς δ' ἔχει ἡ ἐποχὴ αὕτη τὸ χαρακτηριστικόν, ὅτι ἐπ' αὐτῆς ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν φυλῶν ἐν μὲν τῇ Στερεᾷ ἐπεκράτουν οἱ Αἰολεῖς (οἰκοῦντες ἰδίως τὴν Θεσσαλίαν, καὶ ἀπὸ Βοιωτίας μέχρις Αἰτωλίας, ἔτι δὲ καὶ τὴν Κόρινθον καὶ τὴν Ἥλιδα τῆς Πελοποννήσου)· ἐν δὲ τῇ Πελοποννήσῳ οἱ Ἀχαιοὶ (κατελθόντες ἐκ Φθιώτιδος εἰς Μεσσηνίαν, Λακωνίαν καὶ Ἀργολίδα, ὅπου καὶ Δαναοὶ ἐλέγοντο)· αἱ δὲ δύο δ' ἄλλαι φυλαὶ ὥκουν, ἡ μὲν Ἰωνικὴ τὴν Ἀττικὴν, τὴν Τροιζηνίαν καὶ τὴν Αἰγιαλίαν, ἡ δὲ Δωρικὴ, ἐκ Θεσσαλίας προελθοῦσα, τὴν Δωρίδα καὶ μέρος τῆς Κρήτης. Ἐπὶ τῶν πρώτων δὲ χρόνων τοῦ Ἑλληνικοῦ βίου, πολλαχοῦ οἱ μετὰ ταῦτα τὰς φυλάς ταύτας ἀποτελέσαντες, ἦσαν γνωστοὶ ὑπὸ τὸ κοινὸν ὄ

Οἱ πρῶτοι Θήβης ἔδος ἔκτισαν ἑπταπύλοισι,
ἀπύργωσάν τ', ἐπεὶ οὐ μὲν ἀπύργωτόν γ' ἐδύνατο ραιεῖν
εὐρύχωρον Θήβην ⁽¹⁾.

Ἀνήγειρον δὲ τὰ τεῖχη τῶν φρουρίων οἱ ῥωμαῖοι
αὐτῶν οἰκοδόμοι ἰσχυρά καὶ ὀγκώδη, καὶ τῇ ἀνδρικῇ
ῥώμῃ ἀκαταγώνιστα, δι' ὃ καὶ ὁ αὐτὸς ποιητὴς τὰς
πόλεις εὐτείχεας καὶ εὐπύργους καλεῖ.

Καὶ τοιαῦτα ἦσαν τὰ εὐπαγῇ ἐκεῖνα τειχίσματα,
ὥστε, ὅταν μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς ἱστορικῆς ἐποχῆς οἱ Ἕλ-
ληνες ἐβλεπον αὐτὰ ἐναπολειπόμενα ἐπὶ τῆς γῆς των,
γιγαντιαῖα λείψανα παρελθόντων καιρῶν, τότε θαυμά-
ζοντες τ' ἀπεκάλουν, οἱ ποιηταὶ μάλιστα ⁽²⁾, Κυκλώ-
πεια τεῖχη, καὶ ἀπέδιδον τὴν οἰκοδομὴν αὐτῶν, καὶ
ιδίως τῶν τῆς Τύρινθος καὶ τῶν Μυκηνῶν, εἰς τοὺς
μυθικοὺς Κύκλωπας, οὓς κατῆγον οἱ μὲν ἐκ Κουρίτι-
δος, ἢ Θράκης ἢ Λυκίας, ὡς ἀναφέρει ὁ Ἀπολλόδω-
ρος ⁽³⁾, οἱ δὲ καὶ ἐκ Συρίας, ὡς ὁ τοῦ Εὐριπί

εὔρον αὐτὰ ὅπου ἱστορεῖται ὅτι κατῴκουν ἐν τῇ ἀπω-
τάτῃ ἀρχαιότητι Πελασγοί, ὀρθότερον δ' ὅπου, πρὸ τῆς
εἰσβολῆς τῶν Δωριέων, ἦσαν αἱ ἀκμαιότεραι πολιτεῖαι,
καὶ ἰδίως ἐν Ἀργολίδι, ἐν Ἀρκαδίᾳ, ἐν Ἡπείρῳ, ἐν
Ἰταλίᾳ καὶ Ἑλλάσσονι Ἀσίᾳ. Δύνανται δὲ νὰ διαιρε-
θῶσι τὰ τεῖχη ταῦτα εἰς τρία εἶδη, ὧν τὰ δύο πρῶτα
κυρίως φέρουσι τὴν ἐπωνυμίαν τῶν Κυκλωπείων ἢ Πε-
λασγικῶν.

α'.) Τὸ πρῶτον σύγκειται ἐκ λίθων ἀργῶν (1), ὅ
ἐστὶν ἀμόρφων, ὡς ἀποσπῶνται ἐκ τῶν ὀρέων, ἢ ὡς
ρήγνυνται ἐν ταῖς λατομίαις, μεγίστων δὲ, καὶ συνεχο-
μένων διὰ τοῦ ἰδίου βάρους, ἐν ᾧ εἰς τὰ κενὰ διαστή-
ματα, ἅτινα μένουσι μεταξὺ αὐτῶν, παρεντίθενται πρὸς
στερεότητα μικροὶ λίθοι λογάδες. Τοιαῦτα εἰσὶ τὰ τῆς
Τύρινθος, ἃ περιγράφει οὕτως ὁ Πausανίας (2): «Τὸ τεῖ-
χος Κυκλώπων μὲν ἔστιν ἔργον, πεποιήται δ' ἀργῶν λίθων,
μέγεθος ἔχων ἕκαστος λίθος, ὡς ἀπ' αὐτῶν μὴδ' ἂν ἀρχὴν
κινηθῆναι τὸν μικ

οἱ Κύκλωπες ἦσαν οἰκοδόμοι ἐκ Συρίας ἢ Φοινίκης
 πωλεθόντες. Εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν ὑπάγονται καὶ
 τὰ τείχη τῆς ἀνατολικῆς ἀκροπόλεως τῶν Μεγάρων,
 καὶ τὰ πλεῖστα τῆς Ἀρκαδίας (ΠΙΝ. Α, 2).

γ'.) Τὸ τρίτον τέλος εἶδος σύγκειται ἐκ λίθων πολυ-
 γωνίων, περιεργότατα λελαξευμένων, καὶ ἐπιτηδειό-
 τατα συνηνωμένων, ὥστε ἐσοχαὶ καὶ ἐξοχαὶ ν' ἀντιστοι-
 χῶσιν ἀκριβῶς, καὶ ν' ἀποτελῶσιν ὥραϊον καὶ στερεώ-
 τατον σύμπλεγμα. Ἡ κατασκευὴ αὐτοῦ ἔχει οὐ μικρὰς
 δυσχερείας, καὶ ἡ ἐντελὴς ὁμοιότης τῶν ἀντιστοίχων
 γωνιῶν καὶ ἐπιφανειῶν κατωρθοῦτο, φαίνεται, διὰ μολυ-
 βδίνου τύπου, ὅστις, λαμβανόμενος ἐπὶ τῶν ἐξοχῶν,
 ἐχρησίμευεν ἔπειτα ὡς κανὼν εἰς τῶν ἐσοχῶν τὴν το-
 μὴν, οἷος ἦν ὁ διὰ τὰ Ἰωνικὰ κυρίως κοσμήματα χρή-
 σιμος κινητὸς κανὼν, ὁ λεγόμενος Λέσβιος ⁽¹⁾. Καθῆκει
 δὲ τὸ εἶδος τοῦτο καὶ μέχρι τῶν μεταγενεστέρων χρό-
 νων ὡς ἐπιτετηδευμένη τις μίμησις τῆς κυκλωπικῆς
 τειχοδομίας, δι' ὃ ἀπαντᾶται ἐνίοτε, ὡς κατὰ τὸ Ἄρμα
 τῆς Βοιωτίας, ἐν τῷ ναῶ τοῦ Λυκαίου Διὸς καὶ ἀλλαχοῦ,
 πολυγώνιος τοῖχος ἐπικαθήμενος ἐπὶ βάσεως ἰσοδόμου

θοῦντα, διότι, ὡς ἐκ τῆς ἀφελείας τῶν τότε μεθόδων τῶν προσβολῶν, καὶ ἡ ὀχυρωματικὴ, ἀντὶ τοῦ νῦν σοφοῦ συνδυασμοῦ τῶν γραμμῶν αὐτῆς, περιορίζετο εἰς ἀπλοῦς περιβόλους κυρίως.

Τὸ μόνον δ' ὃ ἐτεχνάζετο, ἦν ν' ἀνεγείρη, ὅπου τοῦτο ἦν ἀναγκαῖον ἢ δυνατόν, ἐντὸς τῶν πρώτων περιβόλων ἄλλους ἐλάσσοντας, οὕτως ὥστε τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀλόντος, νὰ παρέχῃσι καταφύγιον οἱ ἐνδότεροι. Τοιοῦτον σχέδιον παριστῶσι τὰ ἐρεῖπια τῶν Μυκηνῶν, καὶ αὐτῆς τῆς Τίρυνθος. Ἐγνώριζε δ' ἡ τέχνη τῶν ὀχυρώσεων καὶ μετεχειρίζετο καὶ τὴν κατὰ πλευρὰν ὑπεράσπισιν, διὰ πύργων, ὡς καὶ ὅπου αἱ γραμμαὶ τῶν περιβόλων ἦσαν ὑπὲρ τὸ δέον, καὶ ὑπὲρ ἀκοντίου βολὴν, μακραί. Τούτους οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς λέγουσιν ἀνήκοντας ἤδη εἰς τὸ σύστημα τῆς κυκλωπείας ἀρχιτεκτονικῆς· οἷον ὁ Πλίνιος ⁽¹⁾: Turres, ut Aristoteles, Cyclopes invenere; Tirynthii, ut Theophrastus. Συμμαρτυροῦσι δὲ καὶ τὰ σωζόμενα ἐρεῖπια. Παρὰ τὴν Ἀνατολικήν, ὡς ἐν παραδείγματι, πύλην τῆς Τίρυνθος, σῶζονται δύο τετράγωνοι πύργοι, καὶ ὁμοιοὶ ἐν Μυκῇναις, κα

Ἀθήνας κακῶς ἐρρυθροποιημένας διὰ τὴν ἀρχαιότητα, καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ⁽¹⁾ καλεῖ τὰς κατὰ τὸν ἀρχαῖον τρόπον ὠκοδομημένας πόλεις δυσεξόδους. Παρὰ δὲ τοῦ Πausανίου ⁽²⁾ μανθάνομεν ὅτι αἱ ἀγοραί τῶν ἀρχαίων πόλεων εἶχον «στοὰς ἀπ' ἀλλήλων διεστῶσας, καὶ ἀγυῖας δι' αὐτῶν».

Θησαυροί.

Ἀλλ' ὥς ἡ τειχοδομία τῆς ἡρωϊκῆς ἐποχῆς διέφερεν ἐντελῶς τῆς μεταγενεστέρας, οὕτω καὶ ἕτερα ὑπῆρχον οἰκοδομήματα ὑπὸ συγγραφέων περιγραφόμενα καὶ ἐν ἐρειπίοις σωζόμενα, ἐξ ὧν ἀποδείκνυται ὅλως ἴδιος ὁ ῥυθμὸς τῆς τότε Ἀρχιτεκτονικῆς.

Τοιοῦτοι εἰσὶν οἱ εἰς τινὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος ἀπαντώμενοι ὑπόγειοι καὶ ὅλως ἰδιόρρυθμοι θόλοι. Οἱ περιεργότατοι τῶν μέχρι τοῦδε γνωστῶν εἰσὶν ἐν Μυκῆναις, περὶ τὰ δέκα λεπτά δυτικῶς τοῦ φρούριου, καὶ ὁ μέγιστος αὐτῶν, ὑπὸ τὴν ὄφρυν ὑψηλοῦ λόφου κείμενος, καλεῖται κοινῶς τάφος τοῦ Ἀγαμέμνονος, ἐπὶ τῇ μαρτυρίᾳ τοῦ Πausανίου, μνημονεύοντος αὐτόθι τάφους τοῦ Ἀτρέως, τοῦ Ἀγαμέμνονος καὶ τῶν μετ' αὐτῶν

τῶν Μυκηνῶν ὁ περίβολος. Ὁ Θουκυδίδης, γνωρίζων τὴν πόλιν ὀλίγον πρὸ τῆς ὑπὸ τῶν Ἀργείων καταστροφῆς αὐτῆς, δυσπιστεῖ πρὸς τὴν μεγάλην αὐτῆς ἐπὶ τοῦ Ὀμήρου ἐπισημότητα. Φαίνεται ἐπομένως ὅτι εἰς μόνην τὴν Ἀκρόπολιν ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου περισταλεῖσα, ἦν πολὺ εὐρυτέρα ἐπὶ τῶν ἡρωϊκῶν ἐποχῶν, καὶ τοῦτο προσαποδεικνύει καὶ κυκλώπειος τοῖχος μεγάλου περιβόλου, οὗ ἔχνη διακρίνονται ἔτι σήμερον πρὸς δυσμὰς τοῦ φρουρίου. Ἄν ἐπομένως ὁ Πausanίας ἐννοῇ ὅτι ὁ Τάφος τοῦ μὲν Αἰγίσθου ἔκειτο ἐκτὸς, τοῦ δ' Ἀγαμέμνονος ἐντὸς τοῦ τείχους τῆς Ἀκροπόλεως, τότε δὲν δύναται αὐτὸς νὰ εἶναι τὸ προκείμενον οἰκοδόμημα· ἐξ ἐναντίας δ' οὐδὲν κωλύει τοῦτο ὑπὸ τοπογραφικὴν ἔποψιν, ἂν αἰνίττηται τῆς κάτω πόλεως τὸν περίβολον.

Ἄλλ' ὁ Πausanίας ἐν τῷ αὐτῷ παραγράφῳ ἀπομνημονεύει ὡς ὑπάρχοντα ἐν Μυκῆναις, πλὴν τῶν τάφων, καὶ τὰ «*Ἀτρέως καὶ τῶν Παίδων ὑπόγαια οἰκοδομήματα, ἔνθα οἱ θησαυροὶ σφισι τῶν χρημάτων ἦσαν*».

ὥς ἀκολουθῶς ὁ συγγραφεύς· «Θησαυρὸς δὲ ὁ Μινύου, θαῦμα τῶν ἐν Ἑλλάδι ὄντων καὶ τῶν ἐτέρωθεν οὐδενὸς ὑστερον, πεποιήται τρόπον τοιόνδε. Λίθου μὲν εἴργασται, σχῆμα δὲ περιφερὲς ἐστὶν αὐτῷ, κορυφὴ δὲ οὐκ ἐς ἄγαν ὀξὺ ἀρηγμένη. Τὸν δ' ἀνωτάτω τῶν λίθων φασὶν ἁρμονίαν παντὶ εἶναι τῷ οἰκοδομήματι.»

Τὸ ἐρείπιον τοῦ οἰκοδομήματος σώζεται εἰς Σκριποῦν, ὑπ' αὐτὸ τὸ φρούριον τοῦ Ὁρχομενοῦ, καὶ συμφωνεῖ ἐντελέστατα πρὸς τὴν περιγραφὴν, ἐκτὸς μόνον ὅτι ὁ ἀνώτατος λίθος τῆς κορυφῆς, ἥτις ἤδη ἐλλείπει, δὲν ἦτον βεβαίως ἁρμονία παντὸς τοῦ οἰκοδομήματος, ἢ κλείς τοῦ θόλου, διότι τότε, ἀφαιρεθείσης αὐτῆς, ὅλος ὁ θόλος θὰ ἐπιπτε. Καὶ ὁ Πausanίης ὁμῶς δὲν λέγει τοῦτο μετὰ θετικότητος, ἀλλ' ὥς ἀπλοῦν ἄκουσμα, ἀποδεικνύον ὁμῶς ὅτι ὁ Θησαυρὸς ἦν θολοειδής. Ἀπαράλλακτον λοιπὸν πρὸς τοῦτο, τὸν αὐτὸν ἐπομένως ἔχον προσδιορισμὸν, Θησαυρὸς καὶ αὐτὸ, ἦν καὶ τὸ τῶν Μυκηνῶν οἰκοδόμημα (ΠΙΝ. Α, 3).

λην κατάχαλκον ἐσωτερικῶς. Ἡ εἴσοδος τοῦ οἰκοδομήματος τούτου ἀνοίγεται εἰς τὴν τοῦ λόφου πλευρὰν, καὶ ἄγει διὰ κοίλης ὁδοῦ εἰς θύραν ἔχουσαν 11' κατώτερον πλάτος, καὶ παραστάδας μονολίθους 18' ὕψους, πυραμιδοειδῶς πρὸς τὰ ἄνω προσνευούσας. Ὁμοίως δὲ καὶ τὸ ὑπέρθυρον, μονόλιθον ὄν, καὶ τεραστίου μεγέθους, ἔχει 27' μῆκος, 16' πλάτος καὶ 4' ὕψος. Ὑπὲρ αὐτὸ ἀνοίγεται ὁπὴ τριγωνικῇ, ὕψος 16' ἔχουσα, καὶ χρησιμεύουσα ἢ ὡς φωταγωγὸς, ἢ εἰς ἐφαρμογὴν γλυπτικοῦ τινος ἐπιθέματος, ὅποιον τὸ ἐπικοσμοῦν τὸ ὑπέρθυρον τῆς πύλης τῶν Μυκηνῶν. Ὅπαί δὲ φαίνονται καὶ εἰς τὴν ἐξωτερικὴν τοῦ ὑπερθύρου ἐπιφάνειαν, σύμμετρα ἡμικύκλια σχηματίζουσαι, καὶ πολλαὶ αὐτῶν διατηροῦσι μέχρι τοῦδε ἥλους ὀρειχαλκίνοις. Τέλος εἶχεν ἡ θύρα ἐκατέρωθεν πρὸς τὰ ἔξω καὶ ἡμικίονας ἐκ λίθου ὑποπρασίνου, ὅλως διαφόρους πρὸς τοὺς κίονας τῶν μεταγενεστέρων οἰκοδομῶν, καὶ ἰδιόρρυθμα κοσμήματα ἱμάντων γωνιαίως θλωμένων καὶ ἐλίκων ἔχοντας, εἰς τε τὸ σῶμα, εἰς τὸ κιονόκρανον, καὶ εἰς τὴν βάσιν. Μία τῶν βάσεων τούτων ἐσώζετο ἐσχάτως ἔτι παρὰ τὸν Θησαυρὸν, εἰς κ

ἔχῃ τοιούτου σώζονται ἐν Φαρσάλοις τῆς Θεσσαλίας, ἀναμφιβόλως τοῦ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων μνημονευομένου Θησαυροῦ, ἐν ᾧ Αὐτόλυκος ὁ Δαιδαλίωνος κατὰ Φερεκύδην (1) «Πλεῖστα κλέπτων ἐθησαύριζε», καὶ περὶ οὗ ὁ ἴδιος Αὐτόλυκος λέγει ἐν Ὀμήρῳ (2) «Μέγα δόξα, ὅτι που κτήματ' ἔασι.» Μνημονεύονται δ' ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καὶ ἕτεροι Θησαυροί, ἐν αὐτῷ τῷ Ὀρχομενῷ ὁ τοῦ Ὑριέως, καὶ ἐν Ἡλίδι ὁ τοῦ Αὐγείου, οἰκοδομηθέντες ὑπὸ τῶν μυθολογουμένων Τροφωνίου καὶ Ἀγαμίδου, τῶν Ὀρχομενίων.

Ἦν δ' ὁ ῥυθμὸς οὗτος τῆς οἰκοδομικῆς συνηθέστατος κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους, καὶ ἴσως προέκυψεν ἐκ τοῦ σχήματος τῶν ὑπογείων σπηλαίων, ἐν οἷς ἀρχαιότατα κατῴκουν οἱ πρόγονοι τῶν Ἀχαιῶν Πελασγοί. Τοιοῦτοι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἦσαν καὶ οἱ παρ' Ὀμήρῳ Θησαυροί, ἢ τὰ ταμεῖα, οἷον τὸ περιγραφόμενον τοῦ Ὀδυσσεύως (3).

Ὁ δ' ὑψόροφον θάλαμον κατεβήσατο πατρὸς,
 εὐρὺν, ὅθι νητὸς χρυσὸς καὶ χαλκὸς ἔκειτο,
 ἐσθῆς τ' ἐν χηλοῖσι, ἄλιν τ' εὐῶδες ἔλαιον,
 ἔν δὲ πίθοι οἶνοιο

θάλαμος, *turris aenea* κατ' Ὀράτιον⁽¹⁾. ὁ δὲ Σοφοκλῆς λέγει ποιητικῶς περὶ αὐτοῦ, Ἐν χεῖλοδέτοις αὐλαῖς... ἐν τυμβήρῃ θαλάμῳ⁽²⁾, καὶ αὐτὸς ὑπόγειον αἰνιττόμενος καὶ ἐπίχαλκον οἰκοδόμημα, ὡς ἦν ὁ τῶν Μυκηνῶν Θησαυρὸς. Ἴσως δὲ καὶ ὁ αὐτὸς ὁ χαλκοῦς πίθοος, εἰς ὃν ὁ Εὐρυσθεὺς κατεκρύβη ἰδὼν τὸν Ἡρακλῆν ἐπανερχόμενον, καὶ φέροντα τὸν κάπρον ἐπὶ τῶν ὤμων⁽³⁾, οὐδὲν ἕτερον ἦν ἢ τοιοῦτος Θησαυρὸς, ἀνεστραμμένου πίθου σχῆμα ἔχων, καὶ χαλκῷ ἐπικεκαλυμμένος. Τέλος δὲ καὶ οἱ ὑπὸ Πausανίου⁽⁴⁾ μνημονευόμενοι ὑπόγειοι θάλαμοι τῶν θυγατέρων τοῦ Προίτου ἐν Τύρινθι τοιοῦτοι τινὲς ἦσαν βεβαίως, ἐκτὸς ἂν ἡ παράδοσις ἐκάλει οὕτω τὰς προμνημονευθείσας κυκλωπεΐας σύριγγας τοῦ φρουρίου.

Πλὴν δὲ τούτων ἀναφέρονται καὶ τινες φυλακαὶ ὡς ἔχουσαι τὸν αὐτὸν τῆς οἰκοδομῆς τρόπον. Ὁ Ὅμηρος ὀνομάζει τὴν τῶν Ἀλωιδῶν, χάλκεον κέραμον⁽⁵⁾, καὶ ὁ Πλούταρχος, περιγράφων τὴν ἀρχαίαν φυλακ

ναί ἡ ὁπὴ ἐπὶ τῆς θύρας τοῦ ἐν Μυκῆναις θησαυροῦ, τριγωνικὸν καὶ τὸ ἀνάγλυφον τοῦ ὑπερθύρου εἰς τὴν πύλην τοῦ φρουρίου τῶν Μυκηνηῶν, καὶ αἱ ἐν Τίρυνθι ὑπόγειοι σύριγγες ἔχουσι τὴν ὀροφὴν ἐκ μεγάλων λίθων πρὸς ἀλλήλους προσανακεκλιμένων. Δὲν ἡγνοεῖτο δὲ φαίνεται καὶ τῆς ἐντελοῦς ἀψίδος τὸ σχῆμα ἐν τῷ ρυθμῷ τούτῳ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Ἐν Μυκῆναις ἐρείπια γειφύρας σωζόμενα δεικνύουσιν ἔχνη καμπῆς· ἐν δ' Ἀκαρνανίᾳ ὑπάρχουσι θολωταὶ πύλαι εἰς πολυγώνια τεῖχη, ὧν ὁμῶς ἡ χρῆσις φαίνεται ὅτι ἐνταῦθα διετηρήθη πολὺ μεταγενεστέρως ἢ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος.

Ναοί.

Ἐν ἐποχῇ καθ' ἣν τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος εἶχεν ἤδη θρησκευτικὰς παραδόσεις ἀνεπτυγμένας, καὶ ὠρισμένους τύπους λατρείας, ἔπρεπεν εἰκότως νὰ ἔχῃ καὶ οἰκοδομήματα πρὸς τέλεσιν αὐτῶν χρησιμεύοντα. Ὁ Ὀμηρὸς τῷ ὄντι ἀναφέρει⁽¹⁾ τὸ ἐν Ἀθήναις Ἑρεχθεῖον, καὶ ὁ Πausanias⁽²⁾ τὸν ἐν Δελφοῖς ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, ὡς πολὺ πρὸ τοῦ Τροφωνίου ὑπάρχοντα. Ἀλλ' ὡς πρὸς τὸν ρυθμὸν καθ' ὃ

γείροντο οἰκοδομήματα, ἀλλὰ πιθανῶς ὀλίγον ἐπιφανῆ κατ' ἀρχάς, καὶ ἴσως μάλιστα ξύλινα, δι' ὃ καὶ ἐρείπια αὐτῶν ἐκ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης οὐδόλως σχεδὸν σώζονται. Οὕτω ῥητῶς ἠξεύρομεν ὅτι ξύλινος ἦν ὁ ἐν Μαντινείᾳ ναὸς τοῦ Ἰππείου Ποσειδῶνος ⁽¹⁾, ξύλινοι ἦσαν οἱ κίονες τοῦ μνημείου τοῦ Ὁξύλου ἐν Ἡλιδι ⁽²⁾, ὥς καὶ ἕτεροι αὐτοῖσι δώριοι ⁽³⁾, καὶ ξύλιναί οἰκίαι καὶ ἱερὰ ἐλληνικῶς κατασκευασμένα μνημονεύονται καὶ ἐν Γελωνῷ ⁽⁴⁾. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ τῶν Δελφῶν ναὸς λέγεται κατ' ἀρχάς οἰκοδομηθεὶς ξύλινος, μετὰ ταῦτα δ' ἐκ πτερῶν, ἴσως κατὰ παρεξήγησιν τῶν λέξεων πτερὸν καὶ περίπτερος, ἔπειτα χαλκοῦς, πιθανῶς κατὰ τὸν κυκλώπειον ῥυθμὸν χαλκοῖς ἐλάσμασιν ἐνδον ἐπικεκαλυμμένος, καὶ τέλος μνημονεύονται οἱ μυθῶδεις Ὀρχομένιοι οἰκοδόμοι Τροφώνιος καὶ Ἀγαμήδης ἀνεγείραντες αὐτὸν λίθινον.

Καὶ ὁ ἱερεὺς δὲ τοῦ Ἀπόλλωνος, προσευχόμενος καὶ λέγων ἐν Ὀμήρῳ ⁽⁵⁾. «Σμινθεῦ, εἵποτέ τοι χαρίεντ' ἐπ' ἡνὸν ἔρυσσ'», φαίνεται αἰνιτ

τοῦ ἐγγωρίου σχίστου κατὰ τὸν πολυγώνιον ῥυθμὸν ὠκοδομημένα, καὶ κατὰ τοῦτο σχέσιν ἔχοντα πρὸς τῶν Θησαυρῶν τὴν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ κατασκευὴν, ὅτι ἡ ὀροφὴ αὐτῶν, πυραμιδοειδῶς ἀνιοῦσα, συνίσταται ἐκ λίθων ἐπαλλήλως προεχόντων καθ' ὅσον χωροῦσι πρὸς τὸ μέσον τοῦ οἰκοδομήματος, ἔνθα, μὴ ζευγνύμενοι καταλείπουσι κενὸν διάστημα μεταξύ των. Περὶ ἐργότατον δὲ πάντων εἶναι ἐν μάλιστα τῶν ἐν Στύροις, σχήματος τετραγώνου, μετὰ στρογγύλης τῆς ὀροφῆς, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ὠκοδομημένης, ὥστε ἔτι μᾶλλον προσεγγίζει εἰς τῶν Θησαυρῶν τὸν ῥυθμὸν, ἔχον, ὡς ἐκεῖνοι, τὴν κορυφὴν τοῦ θόλου ὑπαιθρον, καὶ ἴσως ἐπίσης ἄλλοτε ὑπὸ λίθου κεκαλυμμένην. Καὶ αἱ θύραι δ' αὐτῶν καὶ αἱ θυρίδες εἰσὶ τριγωνικῶς προσκλίνουσαι, ὡς ἐν τοῖς Θησαυροῖς. Τὰ οἰκοδομήματα ταῦτα, πιθανώτατα, ἦσαν ἀγροτικοί τινες ναοὶ τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων ⁽¹⁾. Εἰς τὴν αὐτὴν δὲ κατηγορίαν δύνανται ἴσως νὰ ὑπαχθῶσιν, ἐκτὸς ἂν ἦσαν ἀρχαιοτάτα τῆς χώρας ὀχυρώματα, τετράγωνοι τινες οἰκοδομαὶ πολυγωνίου τειχοδομίας, ἐντὸς περιόλων, ὧν ἔχνη σώζονται ἐπὶ τοῦ Ἀργολικοῦ πεδίου ⁽²⁾. Ἐν μάλιστα ἐξ αὐτῶν, ἐν κοιλάδι, πρὸς δυσμὰς τῶν Μυκηνῶν κείμενον καὶ σχεδὸν ἀρτίως διατηρούμενον, εἶναι ἴ

« Τορνώσαντο δὲ σῆμα, θεμελίιά τε προβάλλοντο
 Ἀμφὶ πυρὴν, εἴθαρ δὲ χυτὴν ἐπὶ γαῖαν ἔχευαι » (1).

Κατὰ ταύτην λοιπὸν τὴν περιγραφὴν ἐκτίζετο στρογγύλη λιθίνη κρηπίς, καὶ ἐπ' αὐτῆς ἔχεῖτο σωρὸς χώματος. Οὕτω καὶ ὁ Πausανίας λέγει (2) περὶ τοῦ τάφου τοῦ Οἶνομάου, τοῦ ὑπὸ τοῦ Πέλοπος ἐκθρονισθέντος βασιλέως, ὅτι « γῆς χῶμα περιωκοδομημένον λίθοις ἐστίν » Ὑφίσταται δ' ὁ τάφος οὗτος εἰς ἣν θέσιν ἀναφέρει αὐτὸν ὁ Περιηγητής, παρὰ τὴν Ὀλυμπίαν, καὶ ἀνασκαφεῖς καὶ ἐξετασθεῖς κατὰ τὸ 1845 ὑπὸ τοῦ Κ. Πρόκες, εὐρέθη ἀληθῶς τοιοῦτος ὡς ἐπιγράφεται. Ὅμοίως κατὰ τὸν αὐτὸν συγγραφέα ὁ τάφος τῶν μνηστήρων τῆς Ἱπποδομείας λέγεται γῆς χῶμα ὑψηλόν (3) καὶ τοιοῦτος δείκνυται παρ' Ἀθήναις ὁ τάφος τῶν Ἀμαζόνων, ὃν ὁ Πλούταρχος ἀναφέρει (4). Ἐν Μυκῆναις δ' οὐ μακρὰν τῶν Θησαυρῶν, σώζονται τινες κυκλικαὶ κρηπίδες, ἀναμφιβόλως βάσεις τάφων καὶ αὐταὶ παναρχαίων, καὶ ἴσως εἰσὶ τῶν τοῦ Ἀγαμέμνονος καὶ τῶν σὺν αὐτῷ

να τεύσεις ἐξετάθησαν κατὰ τὸ πλεῖστον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Ενίοτε ὁμως ἐσχάπτοντο κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν καὶ ὑπόγειοι τάφοι, καὶ φαίνεται ὅτι οἱ τοιοῦτοι ἐκαλοῦντο **Λαβύρινθοι**. Ὁ Στράβων ⁽¹⁾ καὶ μνημονεύει τοιοῦτο παρὰ τὸ Ναύπλιον, λέγων: « *Ἐφεξῆς δὲ τῇ Ναυπλίᾳ τὰ σπήλαια καὶ οἱ ἐν αὐτοῖς οἰκοδομητοὶ Λαβύρινθοι. Κυκλώπεια δ' ὀνομάζουσιν*. Σώζονται δὲ τὰ σπήλαια ταῦτα ἐν τῷ ὄρει τῷ ὑπὲρ τὴν Πρόνοιαν παρὰ τῇ Ναυπλίᾳ, λαξευτὰ ἐσῶθεν, πυραμιδοειδῆ ἔχοντα κατὰ τὸν Κυκλώπειον ρυθμὸν τὴν ὀροφὴν, προφανέστατα τάφων ὀρύγματα. Ὁ δ' ἐπισημότατος τῶν Λαβυρίνθων, εἴτε κοινοτάφιον θεωρηθῇ καὶ αὐτός, εἴτε λατομεῖον, ὥς ὑπό τινων ὑπετέθη, εἴτε ἀμφοτέρους συνδέων τοὺς προορισμοὺς, εἶναι ὁ σωζόμενος ἐν Κνωσσῷ τῆς Κρήτης, εἰ καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἐνόμιζον αὐτὸν ἐντελῶς ἀφανισθέντα, τὴν κατασκευὴν αὐτοῦ ἀποδίδοντες εἰς τὸν Δαίδαλον. Εἶναι δ' ὑπερμέγεθες ὑπόγειον, ἔχον παμπληθεῖς διαιρέσεις, δι' ὃ καὶ περὶ αὐτοῦ ἐλέγετο ὅτι ὁ ἄπαξ εἰσελθὼν δὲν εὔρισκε πλεόν πῶς νὰ ἐξέλθῃ ⁽²⁾. Τοιοῦτός τις

Ἄλλα ἔργα.

Καὶ ἄλλα δέ τινα ἔργα, μαρτυρούμενα ὡς πανάρ-
χαια, ἢ σωζόμενα, καὶ ὀγκώδη καὶ κολοσσιαῖον μᾶλλον
ἢ φιλόκαλον φέροντα τύπον, πρέπει ν' ἀποδοθῶσιν εἰς
τοὺς χρόνους ἐκείνους, καθ' οὓς ὁ ἀναφυόμενος πολιτι-
σμός ἐπάλαιε πρὸς τὴν ἀχειρώτον φύσιν, καὶ κατηγω-
νίζετο τέρατα ἀληθῆ ἢ συμβολικά. Ἰδιον σύμπτωμα
τῆς φυσικῆς διαμορφώσεως τῆς Ἑλλάδος εἰσὶν αἱ παν-
ταχοῦ περίκλειστοι καὶ ὑπὸ χειμάρρων κατακλυζόμεναι
κοιλάδες, μόνην ἔχουσαι ἐνίοτε ἐκροὴν τὰ βάραθρα, ἅτι-
να, εἰς τὰ ἔγκατα βυθιζόμενα τῶν ὀρέων, ἐξερεύγονται
μακρὰν εἰς τὴν θάλασσαν.

Πρώτην αἰσθανόμενοι ἀνάγκην οἱ Ἕλληνες τὴν ἀπὸ
τῆς πλημμύρας ἀπαλλαγὴν τῶν εὐφόρων αὐτῶν γαιῶν,
ἀπεδίδουν τὰς καταβόθρας ταύτας, καὶ ἕτερα ἀληθῆ ἢ
ὑποτιθέμενα πανάρχαια ὑδραυλικὰ ἔργα, εἰς μυθικοὺς ἢ
εἰς ἀρχαιοτάτους τεχνήτας. Οὕτως ἔλεγον ὅτι ὁ Ἡρα-
κλῆς ἤγαγε διώρυγα διὰ τοῦ Φενεοῦ, καὶ ὁ Δαίδαλος
ὅτι κατεσκεύασεν ἐν Σικελίᾳ τὴν λεγομένην Κολυμ-
βήθραν, δι' ἧ

ως ἐντὸς τῶν Ἀκροπόλεων. Εἰς τὴν δυτικονότιον πλευρὰν τῆς Τίρυνθος ἀνέσκαψεν ὁ Θείρσιος ἐν 1832 πίπεδον ἔδαφος ἐκ σκληροῦ λευκοῦ μίγματος, βάσεις ρεικνύον κιόνων κατ' ἐννέα πόδας ἀφισταμένων ἀπ' ἀλλήλων. Πιθανώτατον δ' εἶναι ὅτι εἰσὶ ταῦτα λείψανα τῶν παναρχαίων Ἀνακτόρων τοῦ Προίτου.

Περιγράφων δ' ὁ Ὅμηρος τὸν ῥυθμὸν καὶ τὴν διαίρεσιν πολλῶν Βασιλικῶν οἰκημάτων, καὶ ἰδίως τὸ τοῦ Ὀδυσσέως ⁽¹⁾, ἀναφέρει ἔρχοις ἡ αὐλὴν μετὰ βωμοῦ τοῦ Ἐρχείου Διὸς, καὶ μετ' αὐτὸ αἶθουσαν ἡ στοὰν πρὸ τῆς οἰκίας, ἐξῆς δὲ τὸ Μέγαρον, εὐρύχωρον καὶ ὑπόστυλον θάλαμον, καὶ περίξ αὐτοῦ τὰ πρὸς κατοικίαν δωμάτια, καὶ εἰς τὸ Ὑπερῶν τὰ τῶν γυναικῶν. Τῶν Ἀνακτόρων τούτων ἐνόμισεν ὁ Γέλλιος ⁽²⁾ ὅτι ἀνεκάλυψε τὰ θεμέλια, καὶ διάγραμμα αὐτῶν περιέλαβεν ὁ Βόσσιος εἰς τὴν Γερμανικὴν μετάφρασιν τοῦ Ὀμήρου. Ἀλλαχοῦ δὲ ⁽³⁾ περιγράφει ὁ Ὅμηρος τὸ Ἀνάκτορον τοῦ Πριάμου, ἔχον πεντήκοντα θαλάμους ξεστοῖο λίθοιο διὰ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ, καὶ ἑτέρους πεντήκοντα εἰς τὴν ἀπέναντι τῆς αὐλῆς πλευρὰν διὰ τοὺς γαμβροὺς του·

Εἶχε δὲ καὶ ὁ οἶκος τοῦ Μενελάου (1)

« Χαλκοῦ τε στεροπὴν καδδῶματα ἠχήμεντα,
Χρυσοῦ τ' ἠλέκτρον τε καὶ ἀργύρου ἠδ' ἐλέφαντος.
Ζηρός που τοιήδε γ' Ὀλυμπίου ἐνδοθεν αὐλή. »

Καὶ ποιητικαὶ ὑπερβολαὶ ἂν θεωρηθῶσιν αἱ τοιαῦται ἐκφράσεις, δηλοῦσιν ὅμως πάντοτε ὅτι τῇ τότε τέχνῃ ἦσαν ἐφικτὰ τὰ τοιαῦτα ἔργα, διότι ἄλλως ἀδύνατον νὰ ὑποτεθῇ ὅτι οὕτως ἄτοπα καὶ παράβολα θὰ ἑτερατολόγει ἡ φαντασία τοῦ ποιητοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Μηχανικαὶ Τέχναι.

Ξυλουργία.

Ἄλλ' ἡ πολυτέλεια αὕτη προὔποτίθησιν ἀνθούσας μέχρι τινος βαθμοῦ καὶ διαφόρους τῶν μηχανικῶν τεχνῶν, ὡς καὶ τῷ ὄντι ἄφθονοι καὶ περίεργοι εἰσὶν αἱ περὶ αὐτῶν ἐν ταῖς Ὀμηρικαῖς ῥαψωδίαις ἀπαντῶμεναι μαρτυρίαι.

«Αὐτὰρ ὁ τὰμνετο δοῦρα, θοῶς δὲ οἱ ἦνυτο ἔργον.

Εἵχοσι δ' ἔκβαλε πάντα, πελέκκησεν δ' ἄρα χαλκῷ».

Ἔπειτα δ' ἐξέετο, ἥ, ὡς ἄλλως ἔλεγον, ἐλειαί-
νετο, ἥ ἐδινόυτο, ἥ ἐτορνοῦτο.

«Ξέσε δ' ἐπισταμένως, καὶ ἐπὶ στάθμην ἴθυνε».

καὶ τέλος διὰ τερέτρου τρυπώμενον, καὶ ἥλοις ἢ ξυλί-
οις γόμφοις προσηλούμενον, ἐλάμβανε τὸ ἀναγκαῖον
σχῆμα.

«Τέτρηνεν δέ τε πάντα καὶ ἤρμοσεν ἀλλήλοισι:

γόμφοισι δ' ἄρα τήν γε καὶ ἀρμονίησιν ἄρηρεν» (1).

Ἡ δ' ἐπικόσμησις τῶν ξυλουργημάτων τούτων ἐγίνετο
οὐχὶ διὰ τῆς τοῦ ξύλου γλυφῆς, ἥτις, φαίνεται, ὅτι ἡ-
γνοεῖτο τότε εἰσέτι, ἀλλὰ δι' ἐπικολλήσεως, ἥ ἐγκρού-
σεως ἐλέφαντος, ἡλέκτρου, ἀργύρου ἢ καὶ χρυσοῦ. Ἐκα-
λεῖτο δὲ τοῦτο δ α ι δ α λ λ ε ι ν (διαποικίλλειν) τὸ ξύλον,
καὶ ἡ τοῦτο κατεργαζομένη τέχνη ἐμπαιστική. (2).

Κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ἦσαν χρυσείο

ἡ ξοῖς, ἡ σμίλη, ἡ ρίνη, ἡ στάθμη, τὰ τέρετρα, καὶ τὸ τρύπανον, ὁμοιότατον πρὸς τὸ σημερινόν, τὸ διὰ λωρίων κινούμενον, ὡς φυσικώτατα περιγράφεται ὑπὸ τοῦ Ὅμηρου ⁽¹⁾.

« Ὡς ὅτε τις τρυπῶ δόρυ νήϊον ἀνὴρ
τρυπάνῳ, οἱ δὲ τ' ἐνερθεὶς ὑποσείουσιν ἱμάντι,
ἀψάμενοι ἐκάτερθεν, τὸ δὲ τρέχει ἐμμενὲς αἶε. »

Ἀπέδιδον δὲ τῶν ἐργαλείων τούτων ὅλων τὴν ἐφεύρεσιν οἱ ἀρχαῖοι εἰς τεχνίτην τινά, ὃν ὠνόμαζον Δαίδαλον.

Μεταλλουργία.

Ἦν δὲ καὶ ἡ Μεταλλουργία κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν οὐ μόνον γνωστὴ, ἀλλὰ καὶ λίαν ἀνεπτυγμένη, ὥστε καὶ ἰδιαίτερον εἶχε Θεὸν προστάτην, τὸν Ἥφαιστον. Ὀλόκληροι οἱ τοῖχοι τῶν οἰκοδομημάτων, ὡς εἶδομεν, τῶν ὑπογείων θησαυρῶν, τῶν ναῶν, ὡς τῆς Χαλκιοῖκου, καὶ αὐτῶν τῶν πολυτελῶν οἰκιῶν ⁽²⁾, κατεκαλύπτοντο ὑπὸ χαλκοῦ, καὶ ἐνίοτε ἴσως καὶ ὑπὸ πολυτίμων μετάλλων. Ἀλλὰ καὶ συνηθέστατος ἐν χρήσει

α Εὖρον ἐν οὐρείησι νάπαις ἠόεντα σίδηρον,
Εἰς πῦρ τ' ἤνεγκον, καὶ ἀριπρεπὲς ἔργον ἔδειξαν. »

Εἰς δὲ πολυτελείας κοσμήματα ἦσαν καὶ ἄλλα μέταλλα γνωστὰ καὶ ἐν χρήσει, ὁ μόλυβδος, ὁ κασσίτερος, κυανοῦν τι μέταλλον καλούμενον κύανος, ὁ λευκὸς τίτανος, καὶ τέλος ὁ ἄργυρος καὶ ὁ χρυσός.

Συνήθως δὲ κατεργάζοντο τὰ μέταλλα ταῦτα διὰ σφυρηλασίας, καὶ ὠνομάζοντο τότε ἔκκρουστα (crustæ) (1), καὶ τὰ διάφορα μέρη αὐτῶν συνεδέοντο διὰ δεσμῶν (2), ἢ ἡλῶν (3), ἢ γόμφων, ὡς περιγράφεται ὑπὸ Πausανίου (4) ἀρχαιοτάτον τι ἄγαλμα ἐν Σπάρτῃ· α Διὸς ἄγαλμα ἐκ χαλκοῦ, παλαιότατον πάντων ὅποσα ἔστιν ἐκ χαλκοῦ· δι' ὅλου γὰρ οὐκ ἔστιν εἰργασμένον, ἐληλαμένου δὲ ἰδίᾳ τῶν μερῶν καθ' αὐτὸ ἐκάστου, συνήρμοσταί τε πρὸς ἀλλήλα, καὶ ἡλοὶ συνέχοισιν αὐτὰ μὴ διαλυθῆναι.»

Ἄλλ' οὐδ' ἡ χώνευσις τῶν μετάλλων ἦν ὅλως ἄγνωστος τότε, ἂν καὶ ὁ Πausανίας (5) ἀρνῇται τοῦτο, ἴσως δίκαιον ἔχων ὡς πρὸς μόνον τὸν σίδηρον· διότι καὶ ὁ

σφύρια, τὸ ξίφος ἦν χρυσόηλον, ὁ κολεὸς ἀργυροῦς μετὰ χρυσῶν ἀορτήρων, καὶ ἡ ἀσπίς εἶχε δέκα κύκλους χαλκοῦς, ἐντὸς αὐτῶν εἴκοσι λευκοὺς ὀμφαλοὺς κασσιτέρου, καὶ κατὰ τὸ κέντρον ἓνα μέλανα ὀμφαλὸν κυάνου, καὶ ἐπὶ πᾶσι, διὰ προσηλωμένων ἐκκρούστων μετὰ τῶν ἀναμφιβόλως, ἐπιπεποικιλμένα τὴν Γοργῶ, τὸν Δῆμον, καὶ τὸν Φόβον. Ὁ δὲ θώραξ, τῆς Κύπρου τεχνούργημα, εἶχε δέκα οἴμους ἢ σειρὰς κυάνου, εἴκοσι κασσιτέρου καὶ δώδεκα χρυσοῦ, καὶ τρεῖς ἱριδωτοὶ δράκοντες ἠγείροντο πρὸς τὸν τράχηλον ⁽¹⁾. Ἡ ἀσπίς τοῦ Αἰνείου περιγράφεται πεντάπτυχος, ἔχουσα δύο πτυχὰς χαλκοῦ, δύο κασσιτέρου, καὶ τὴν μεσαιτάτην χρυσοῦ ⁽²⁾. Αἱ δὲ περιγραφαὶ τῆς τοῦ Ἡρακλέους ἐν τῷ ὁμωνύμῳ τοῦ Ἡσιόδου ποιήματι, καὶ τῆς τοῦ Ἀχιλλέως ἐν Ἰλιάδι ⁽³⁾, εἰσὶ δύο πλαστικὰ ἔπη, ἀποκυήματα φαντασίας ζωηροτάτης, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ τοῦ πλούτου καὶ τῆς δυνάμεως τῆς τότε τέχνης ἔμμεσος καὶ ἀπόδειξις. Ἡ τοῦ Ἀχιλλέως παρίστα, κατὰ τὸν ποιητὴν, τὸν οὐρανὸν, τὴν γῆν, τὴν θάλασσαν, καὶ πάντα τὸν δημόσιον καὶ τὸν ἰδιωτικὸν βίον τῶν τότε χρόνων, γάμον

ὁ μὲν χρυσὸς προήρχετο ἴσως ἐκ τῆς Λυδίας, ἥτις ἦν καὶ μετὰ ταῦτα πηγὴ αὐτοῦ. Ἀργυροῦν δὲ κρατῆρα ἔλαβεν ὁ Μενέλαος παρὰ τοῦ βασιλέως τῆς Σιδῶνος⁽¹⁾, ἔνθα ὁμῶς πιθανῶς ἐπίσης ὁ ἄργυρος διὰ τοῦ ἐμπορίου μετεβιβάζετο, καὶ ἴσως, καθ' ἃ ἀλλαχοῦ λέγει ὁ Ὅμηρος⁽²⁾.

τηλόθεν ἐξ Ἀλύβης, ὅθεν ἀργύρου ἐστὶ γενέθλη.

Ἡ δ' Ἀλύβη αὕτη, ὁ τόπος τῶν Ἀλυζώνων, νομίζεται ὅτι εἶναι ἡ Χαλύβη εἰς τὰ Καυκάσια. Ἡ ἀφθονία δὲ τῶν ὑλῶν τούτων εἰς τὰ κοσμήματα μαρτυρεῖ μὲν καὶ ὑπὲρ ἐμπορικῆς τιнос καὶ κοινωνικῆς ἀκμῆς κατὰ τοὺς χρόνους ἐκεῖνους, ἀλλ' ἐξηγεῖται κατὰ μέρος καὶ ἐκ τοῦ ὅτι τότε δὲν κατεκόπτετο εἰς νόμισμα ὁ χρυσὸς καὶ ὁ ἄργυρος.

Κεραμευτική.

Ἦν δὲ καὶ ἡ κεραμευτικὴ γνωστὴ ἐπὶ Ὀμήρου, ἀσκουμένη καθ' ὃν τρόπον καὶ τὴν σήμερον, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν ἀκολουθῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Πλαστική.

Ἄλλ' ἂν ἡ ἀρχιτεκτονικὴ καὶ ἡ τεκτονικὴ, ὡς κλάδοι τέχνης εἰς τὸν ἄνθρωπον χρήσιμοι, ἀνεπτύχθησαν μέχρι τινος ἐπὶ τῶν παναρχαίων ἐκείνων χρόνων, δὲν εἶχε τὸ αὐτὸ ἐνδόσιμον καὶ ἡ ἀγαλματοποιία, ἥτις εἶναι θυγάτηρ τῆς φιλοκάλου πολυτελείας. Ἡ τέχνη αὕτη εἰς τρία τινὰ μάλιστα χρησιμεύει, ἢ εἰς τῆς θρησκείας τὴν ὑπηρεσίαν, σωματοποιοῦσα, καὶ ταῖς αἰσθήσεσιν ὑποβάλλουσα τ' ἀντικείμενα τῆς λατρείας, ἢ εἰς διαιώνισιν τῆς μνήμης τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν, ἢ εἰς ἐπικόσμησιν τῆς ἀρχιτεκτονικῆς.

Ἄλλ' ἀγάλματα Θεῶν δὲν ἐδύναντο νὰ ὑπάρχωσιν εἰσέτι, ὅταν οἱ Πελασγοὶ οὐδ' ὀνόματα οὐδὲ σύμβολα Θεῶν εἶχον, ὡς καθ' Ἡρόδοτον ⁽¹⁾ ἐμαρτύρουν οἱ Δωδωναῖοι περὶ αὐτῶν. Ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς προστίθῃσιν ὅτι πρῶτος ὁ Ὅμηρος καὶ ὁ Ἡσίοδος συνέθεντο θεογονίας παρὰ τοῖς Ἑλλησιν· ἀλλὰ διὰ τούτου αἰνίττεται βεβαίως ὅτι τὰς ἤδη ὑπαρχούσας καὶ διεσπαρμένας θεογονικ

